

Natuurlijk Duurzaam / Beleef! [Arnhem]

Hoe Natuurcentrum Arnhem kan bijdragen aan gemeentelijke beleidsdoelen

Concept

Gemeente Arnhem
Cluster Beleid en Regie

Juni 2016

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Educatie over natuur en duurzaamheid in Arnhem	5
2.1	Wat is educatie over natuur en duurzaamheid?	5
2.2	Waarom educatie over natuur en duurzaamheid?	5
2.3	Wat doet Arnhem aan educatie over natuur en duurzaamheid?	5
3	Wat willen we met educatie over natuur en duurzaamheid?	6
3.1	Missie	6
3.2	Visie	6
3.3	Maatschappelijk effect	6
3.4	Beleidsdoelstellingen	6
4	Hoe willen we dat bereiken?	8
	Bijlagen	9
	Bijlage 1. Historische beschrijving	9

1 Inleiding

Op 1 januari 2017 wordt Natuurcentrum Arnhem verzelfstandigd tot een externe organisatie. Dit betekent onder meer een verandering in de relatie tussen gemeente en Natuurcentrum. Het accent komt te liggen op een subsidierelatie. Dit vraagt om goede en duidelijke onderlinge afspraken.

Al jaren Natuur- en Milieueducatie

In Arnhem is natuurbeleving en natuur- en milieueducatie al jaren een integraal onderdeel van het onderwijsprogramma van het Arnhemse basis onderwijs. In 1962 start het Centrum voor Biologie-onderwijs (CBO), nu Natuurcentrum Arnhem, in park Angerenstein een leslokaal voor natuuronderwijs aan kinderen. Later verhuist CBO naar twee educatieve stadsboerderijen, om Arnhemmers in aanraking te laten komen met boerderijdieren. Stadsboerderij West-Presikhaaf bestaat sinds 1972 en Stadsboerderij De Korenmaat sinds 1990. Bijlage 1 geeft een korte historische beschrijving. Tegenwoordig wordt niet meer gesproken over natuur en milieu maar over natuur en duurzaamheid.

Kinderen moeten kennis en ervaring op kunnen doen met natuur en duurzaamheid

De gemeente vindt educatie over natuur en duurzaamheid en het in stand houden van de stadsboerderijen al jaren belangrijk. De volgende aangenomen amendementen onderstrepen dit:

1. Amendement Geen kuiken minder in de klas! (2011): Stelt het niveau van de NME vast.
2. Amendement Behoud educatieve taken Natuurcentrum (2012): bezuiniging mag geen consequenties mag hebben voor NME op scholen en de openingstijden van het Natuurcentrum.

In het huidige coalitieakkoord 'Met de stad' van april 2014 is aangegeven dat het college het belangrijk vindt dat kinderen kennis kunnen maken met natuur. Er wordt niet verder bezuinigd op de activiteiten die natuureducatie tot doel hebben.

Vraaggestuurd en verbinden in een duurzame en aantrekkelijke leefomgeving

Arnhem biedt de dynamiek van de stad in combinatie met de rust en de ruimte van het groen in en rondom de stad. In de perspectiefnota 2017 - 2020 geeft de gemeente aan dat zij wil handelen vanuit principes. Tegelijkertijd zijn er maatschappelijke trends waar de gemeente rekening mee wil houden. Het Natuurcentrum is een belangrijke partij om invulling te geven aan deze principes en trends:

- het vraaggestuurd handelen vanuit de wijken (ook scholen),
- het verbinden en faciliteren van maatschappelijke initiatieven, meer ruimte voor burgerinitiatieven,
- een groeiende aandacht voor (sociale) duurzaamheid en de kwaliteit van de leefomgeving.
- In Arnhem kun je wonen in een prettige en duurzame omgeving

Om het Natuurcentrum toekomstbestendig te houden, zal de focus van het Natuurcentrum neer moeten liggen op het vraaggericht ontwikkelen en het makelen van educatieve programma's en op het in verbinding brengen van verschillende partijen en wijkbewoners op het gebied van (sociale) duurzaamheid en natuurbeleving (burgerparticipatie/- initiatieven).

Regiegemeente en haar beleidsdoelstellingen

De gemeente wil in het algemeen een regiegemeente zijn. Intentie is, minder zelf doen en juist de uitvoering overlaten aan maatschappelijke partners: een wezenlijke relatieverandering. Voorwaarde bij deze nieuwe rol voor de gemeente is het accuraat richting geven, met heldere doelen en gewenste maatschappelijke effecten. De doelstelling in de Meerjarenprogrammabegroting, "Benutting van het aanbod van natuur- en milieueducatie, met als indicator het aantal scholen", is in dit document voor het Natuurcentrum nader uitgewerkt in heldere ambities en indicatoren.

Op basis van de ambities heeft het Natuurcentrum een bedrijfsplan, inclusief een begroting, opgesteld voor de subsidieaanvraag.

Het Natuurcentrum kan als subsidieaanvrager zelfstandig de uitvoering vormgeven. Een cruciale voorwaarde is echter dat gemeente en Natuurcentrum goed blijven samenwerken en niet elkaar 'loslaten'. Elk heeft zijn eigen rol. Gemeente en Natuurcentrum gaan in het nieuwe regieproces dus periodiek in overleg om deze voortgang te bespreken en doelen bij te stellen ("Doen we de goede dingen").

Leeswijzer

Wat is natuur- en milieueducatie en waarom doen we dat? Wat doet de gemeente al aan natuur- en milieueducatie. Dit komt aan bod in hoofdstuk 2. Dit resulteert in een missie en visie en de daaruit voortkomende doelstellingen en indicatoren, welke zijn omschreven in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 staat omschreven op welke wijze de gemeente een subsidierelatie aangaat met het Natuurcentrum.

2 Educatie over natuur en duurzaamheid in Arnhem

2.1 Wat is educatie over natuur en duurzaamheid?

Educatie over natuur en duurzaamheid gaat over de thema's zoals **groene leefomgeving, biodiversiteit, energie, afval en voeding**. Daarnaast ook over de sociale duurzaamheid: **gezondheid, sociale cohesie en armoedebestrijding**.

Bij natuur- en duurzaamheidseducatie gaat het om ervaren leren. Leren met alle zintuigen, door te doen, heeft een veel groter effect dan leren uit een boekje of van beeldscherm. Door ervaren leren ontstaat begrip en verbondenheid met de leefomgeving. Dit zijn voorwaarde voor duurzaam gedrag.

2.2 Waarom educatie over natuur en duurzaamheid?

Er is een groeiende aandacht voor duurzaamheid en de kwaliteit van de leefomgeving. Wij willen de Arnhemmers daarbij faciliteren. Arnhemmers moeten kennis en ervaring op kunnen doen over duurzaamheid en natuur. We willen Arnhemmers bewust maken van de eigen rol in de leefomgeving en handvatten aanreiken om bewuste keuzes te maken.

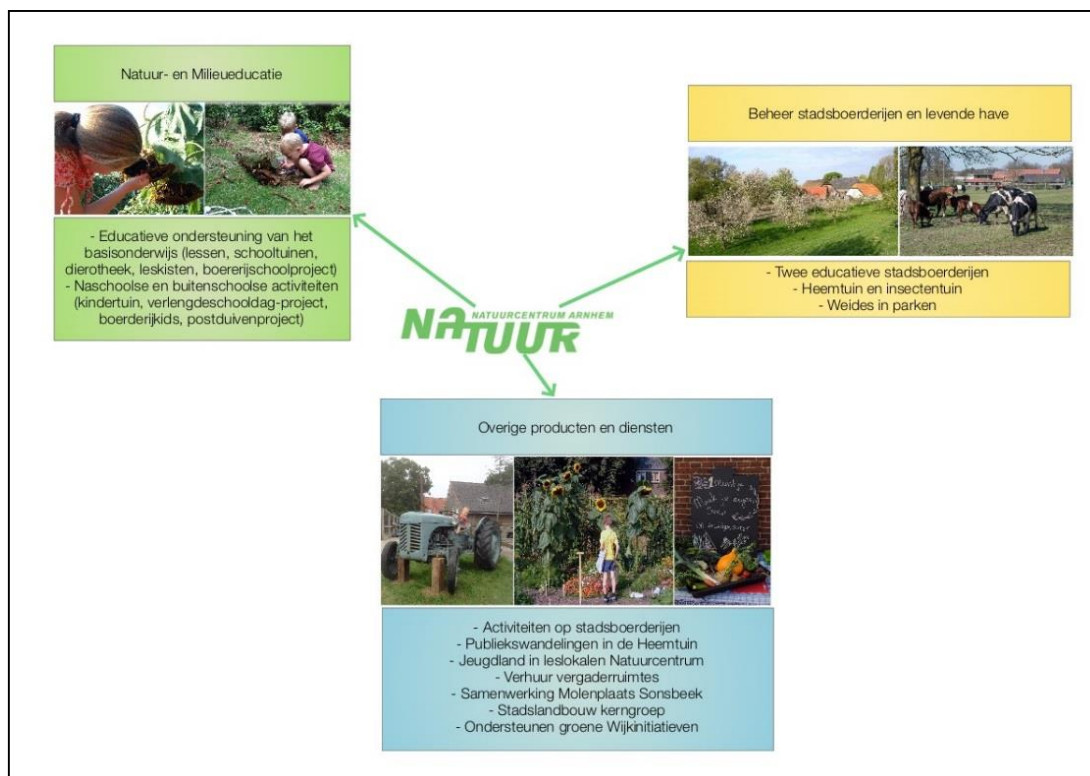
De educatie richt zich daarbij vooral op **kinderen (4 – 12 jaar)**. Uit onderzoek blijkt namelijk dat NME op basisscholen een positief effect heeft de op latere houding en gedrag en op kennis over natuur en milieu (Veldwerk Nederland, 2006).

De opbrengst van educatie over natuur en duurzaamheid

Veel kinderen en jongeren hebben geen idee van wat er in de natuur gebeurt. Ze vervreemden steeds meer van hun omgeving. De ontwikkeling van een "natuur tekort syndroom" is in volle gang. Op onderzoek in het bos of langs een slootkant, banjeren door een weiland en daarmee ontdekken en leren over de samenhang in de natuur is niet meer vanzelfsprekend. Hierdoor groeit er een generatie kinderen op die weinig of geen besef heeft van de processen in de natuur en de rol die mensen daarin spelen. (Richard Louv, het laatste kind in het bos). Daarnaast heeft het gebrek aan contact met de natuur verontrustende gevolgen als overgewicht, concentratiestoornissen en depressiviteit. Contact met de natuur is onmisbaar voor een gezond lijf en een gezonde geestelijke ontwikkeling. Begrip van de natuur is onmisbaar voor duurzaam gedrag. Educatie speelt daarbij een belangrijke rol

2.3 Wat doet Arnhem aan educatie over natuur en duurzaamheid?

Natuurcentrum Arnhem laat al jaren kinderen en de Arnhemse burger kennis maken met natuur en duurzaamheid.

3 Wat willen we met educatie over natuur en duurzaamheid?

3.1 Missie

Wij willen dat alle inwoners van Arnhem kennis en ervaring op kunnen doen over natuur en (sociale) duurzaamheid.

3.2 Visie

1. Alle kinderen (4 - 12 jaar) van de gemeente Arnhem nemen deel aan educatieve programma's over natuur en duurzaamheid.
2. Arnhem heeft aantrekkelijke en centraal gelegen bezoeklocaties voor alle inwoners van Arnhem, gericht op belevend genieten over duurzame landbouw en natuur.
3. Arnhem zet educatie over natuur en duurzaamheid in om de sociale duurzaamheid in de wijken te bevorderen.
4. Arnhem wil haar (beleids)ambities over natuur en (sociale) duurzaamheid onder andere uitdragen op aantrekkelijke en centraal gelegen bezoeklocaties.

3.3 Maatschappelijk effect

Wanneer inwoners van Arnhem kennis en ervaring opdoen over natuur en duurzaamheid en elkaar daarbij kunnen ontmoeten, raken ze meer **betrokken** bij hun eigen leefomgeving (**houding**) en kiezen ze voor een **duurzame levensstijl (gedrag)**. Dit vergroot tevens de **leefbaarheid** in de wijk (**effect**).

3.4 Beleidsdoelstellingen

De eerste drie punten van de visie worden geconcretiseerd in beleidsdoelstellingen op het gebied van educatie over natuur en duurzaamheid. Het Natuurcentrum is hét instrument om deze doelstellingen te bereiken en is partner voor het verbinden van maatschappelijke initiatieven over natuur en duurzaamheid.

Punt 4 van de visie wordt verder niet geconcretiseerd. Het uitdragen van gemeentelijke ambities zal op projectbasis worden opgepakt via andere beleidsvelden.

Het Natuurcentrum geeft per beleidsdoelstelling aan welke activiteiten zij verrichten. Om te bepalen of de activiteiten van het Natuurcentrum invulling hebben gegeven aan de beleidsdoelstellingen, zijn indicatoren benoemd.

1. Alle kinderen (4 - 12 jaar) van de gemeente Arnhem nemen deel aan educatieve programma's over natuur en duurzaamheid.

Beleidsdoelstelling	Activiteit	Indicator
Educatieve programma's over duurzaamheid en natuur voor kinderen in de basisschoolleeftijd in Arnhem. Ervarend leren staat daarbij centraal. De vraag komt meestal van de scholen, maar kan ook van de gemeente komen.	Natuurcentrum <u>ontwikkelt en verzorgt</u> educatie <u>vraaggestuurd en proactief</u> . En neemt daarbij meer een <u>makelaarsfunctie</u> aan.	Minimaal 75% van de groepen van alle basisscholen (kinderen van 4 - 12 jaar) nemen deel aan een educatieve les of activiteit
		Inhoudelijk verslag over wat het Natuurcentrum heeft gedaan met de feedback van basisscholen
Stimuleren van tuinieren door basisscholen op basisscholen en/of stadsboerderijen	Natuurcentrum <u>faciliteert</u> het tuinieren <u>vraaggestuurd en proactief</u>	Minimaal 15 basisscholen doen jaarlijks mee aan tuinieren op school of op de stadsboerderijen

2. Arnhem heeft aantrekkelijke en centraal gelegen bezoeklocaties voor alle inwoners van Arnhem, gericht op belevend genieten over duurzame landbouw en natuur.

Beleidsdoelstelling	Activiteit	Indicator
Twee gratis toegankelijke, aantrekkelijke educatieve stadsboerderijen (met EKO-keurmerk) met weides en een heemtuin. De stadsboerderijen zijn gericht op belevend genieten van alles wat duurzame landbouw en natuur aan verwondering te bieden hebben.	Natuurcentrum <u>exploiteert</u> de twee educatieve stadsboerderijen met weides en een heemtuin.	Het bezoekersaantal per stadsboerderij is minimaal 100.000 per jaar.
		Inhoudelijk verslag over wat het Natuurcentrum heeft gedaan met de feedback van bezoekers van de stadsboerderijen
		Het bezoekersaantal voor de heemtuin is minimaal 5.000 per jaar
Agrarisch natuurbeheer op weides midden in de stad, waardoor de duurzame landbouw meer in de wijken te ervaren is.	Natuurcentrum <u>beheert</u> weides in park Sonsbeek, park Klarenbeek en Buitenplaats Schuytgraaf.	De gemeente als opdrachtgever is tevreden over het beheer van het Natuurcentrum op de diverse weides in Arnhem

3. Arnhem zet educatie over natuur en duurzaamheid in om de sociale duurzaamheid in de wijken te bevorderen.

Beleidsdoelstelling	Activiteit	Indicator
Stimuleren van initiatieven rondom natuurbeleving en (sociale) duurzaamheid.	Natuurcentrum <u>verbindt en faciliteert</u> initiatieven van (groepen) bewoners, scholen, verenigingen, stichtingen, ondernemers en gemeente in de stad.	Minimaal 5 initiatieven per jaar
		Minimaal 5 externe partijen worden gekoppeld aan initiatieven per jaar
Gastvrije en beschermde werk- en stageplekken voor vrijwilligers en sociaal kwetsbare mensen en studenten uit de groene sector.	Natuurcentrum biedt gastvrije werkplekken aan voor vrijwilligers	Minimaal 50 vrijwilligers per jaar
	De Stadsboerderijen zijn gastvrije en beschermde werkplekken voor sociaal kwetsbare mensen	Minimaal 15 mensen per jaar
	Natuurcentrum is een gekwalificeerd stagebedrijf voor (V)MBO en HBO uit de groene sector	Minimaal 15 stagiaires per jaar

4 Hoe willen we dat bereiken?

Tussen de gemeente Arnhem en het Natuurcentrum is een meerjarige subsidie afgesproken voor 4 jaar. De subsidie wordt verleend op grond van de geldende Algemene Subsidieverordening (ASV). Elk jaar moet de stichting een aanvraag indienen tot subsidievaststelling. Omdat het Natuurcentrum vanaf 1 januari 2017 start, is de eerste verantwoording voor het boekjaar 2017.

De gemeente beoordeelt de aanvraag tot vaststelling en stuurt zo nodig bij op het beoogde maatschappelijke effect en de beleidsdoelstellingen.

Subsidieverzoek 2017 - 2020

Natuurcentrum dient voor 1 oktober 2016 een subsidieverzoek voor 4 jaar in bij de gemeente. In dit verzoek zit een meerjarige begroting en activiteitenplan. In het activiteitenplan is opgenomen hoe en wat het Natuurcentrum in een schooljaar gaat doen om invulling te geven aan de beleidsdoelstellingen van de gemeente. Inhoudelijke doelstellingen kunnen eens per twee jaar worden aangepast, als een jaar van te voren wordt aangekondigd wat de ontwikkelingen zijn.

Meerjaren subsidiebeschikking 2017 - 2020

De gemeente beoordeelt dit verzoek en geeft bij een positieve beoordeling vóór 31 december 2016 de subsidiebeschikking af voor de periode 2017 tot en met 2020. Voor 1 oktober 2020 moet het Natuurcentrum Arnhem een nieuw verzoek indienen voor een volgende periode.

De beschikkingsbrief bevat de volgende onderdelen:

Hoogte van de subsidie: De subsidie (maximum bedrag) voor de boekjaren 2017 tot en met 2020.

Toelichting: In de toelichting wordt aangegeven op welke wijze de uit te voeren activiteiten passen binnen de beleidsdoelstellingen van de gemeente.

Activiteiten: De activiteiten waarvoor de subsidie wordt verleend.

De subsidieberekening:

- Er wordt rekening gehouden met een accres ("mix-percentage")
- Hoe de subsidie jaarlijks en eventueel per doelstelling is opgebouwd.

Voorwaarden en verplichtingen.

- De subsidie wordt verleend voor de boekjaren 2017 - 2020 onder begrotingsvoorbehoud.
- Na afsluiting van elk boekjaar waarop de subsidie betrekking heeft dient een aanvraag tot subsidievaststelling voor dat boekjaar te worden ingediend. Deze aanvraag dient vergezeld te gaan van:
  - o Het activiteitenverslag: Een beschrijving van de aard en omvang van de activiteiten waarvoor subsidie wordt verleend. Een vergelijking tussen nagestreefde en gerealiseerde doelstellingen. En een toelichting op de verschillen.
  - o Het financiële verslag: Een rekening van baten en lasten. Een balans van het verslagjaar en een financiële toelichting op de resultaten van dat jaar. En een financiële toelichting op de afwijkingen van de begroting en de jaarrekening van het voorgaande jaar.
- Gelet op de hoogte van de subsidie dient ook een accountantsverklaring worden ingediend. De accountantsverklaring bevat een schriftelijke verklaring over de getrouwheid van het financiële verslag, evenals een verklaring dat aan de subsidievoorwaarden is voldaan. De accountantsverklaring moet ook betrekking hebben op de doelen en producten/activiteiten.
- De aanvraag tot subsidievaststelling dient jaarlijks uiterlijk voor 1 april worden ingediend.

Gesprekken

De jaarlijkse gesprekken (minimaal 4 keer per jaar) tussen gemeente en Natuurcentrum kunnen aanleiding zijn om samen te bezinnen op doelen en resultaten: 'Doen we de goede dingen en doen we de dingen we goed.'

Evaluatie 2017 - 2020

In 2020 worden de ervaringen geëvalueerd. In dat jaar vindt een stadsenquête plaats door de gemeente naar basisscholen, bezoekers en klanten van het Natuurcentrum. De enquête, naast de jaarlijkse verslagleggingen basis voor de evaluatie en eventuele aanpassingen van de beleidsnota.

Bijlagen

Bijlage 1. Historische beschrijving

- 1962 Start van het **Centrum voor Biologie-onderwijs** (CBO), als éénmansbedrijf (K. Houtman). In park Angerenstein is er een leslokaal met een kantoortje. Later komt er ook een tuincomplex, waar kinderen van scholen uit de buurt tuinieren. Opdracht: zorgen dat het natuuronderwijs op de lagere scholen in de gemeente Arnhem levendiger worden. Uitvoering, door middel van het geven van natuurlessen met levend materiaal. Daarnaast het inrichten van kindertuinen in park Angerenstein. Het Centrum wordt organiek ondergebracht bij de afdeling Onderwijs.
- 1971 Een barak in Sonsbeek wordt aan het CBO toegevoegd, als tweede leslokaal.
- 1970 Aanstelling van een tuinleider voor het tuinieren met kinderen en een administratief medewerker.
- 1972 Opening van de kinderboerderij "West Presikhaaf", deze valt onder de toenmalige Plantsoendienst. In deze boerderij zitten 2 leslokalen en een kantoor voor het CBO. Opdracht: de burgers van de stad in aanraking brengen met boerderijdieren.
- 1972 Benoeming didactisch medewerkster voor de kleuters en didactisch medewerker.
- 1976 Tweede didactisch medewerker en tweede tuinleider benoemd.
- ±1980 Het leslokaal Angerenstein wordt ingeruild voor een lesruimte in een scholen-combinatie in Arnhem-Zuid. Het tuincomplex blijft bestaan, alsmede een kantoortje in het "oude" lesgebouw voor de tuinleiders.
- 1980 Opening van de "Heemtuin Presikhaaf" als Cadeau aan de jubilerende IVN-afdeling Arnhem. Aanstelling van de heemtuinbeheerder bij het CBO. Opdracht: het geven van educatie in deze tuin voor basisonderwijs, IVN verzorgt excursies algemeen publiek.
- 1980 De kinderboerderij West-Presikhaaf wordt toegevoegd aan het CBO, verhuist dus naar de afdeling Onderwijs. Dit om de educatie op de boerderij beter te kunnen afstemmen, de boerderij is een educatieve voorziening.
- 1982 De opdracht aan het centrum wordt door de afdeling Onderwijs uitgebreid met het begeleiden van leerkrachten m.b.t. tot natuuronderwijs.
- 1987 Het CBO krijgt een vlinderplantentuin (ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan) bij de kinderboerderij.
- 1990 Centrum voor Biologie-Onderwijs verandert van naam naar: "**Centrum voor Natuur- en Milieu Educatie**". Deze vlag dekt de lading beter. Op de kinderboerderij wordt een omvorming in gang gezet van de "gangbare" bedrijfsvoering naar een ecologische bedrijfsvoering. De kinderboerderij wordt vanaf dan Stadsboerderij genoemd, want er valt ook voor ouderen iets te leren en te beleven.
- 1990 Start van de verbouwing van boerderij "De Korenmaat" in Arnhem-Zuid tot educatieve boerderij. In deze verbouwing worden het leslokaal, de dierotheek en kantoren gebouwd. Aanstelling van de beheerder voor de stadsboerderij "De Korenmaat". De Dierotheek verhuist van Presikhaaf naar de Korenmaat. De tuinleiders verlaten Angerenstein en worden gehuisvest op De Korenmaat. Bij deze boerderij wordt een nieuw tuincomplex aangelegd, waarop met kinderen getuinierd wordt.
- 1995 Aanstelling van een medewerker "Voortgezette Educatie" (0,5 fte), later omgezet in 'Buitenschoolse educatie'. Structurele bekostiging uit rijks gelden (Milieu Investerings Programma).
- 1996 Start van een groep zorgcliënten op stadsboerderij de Korenmaat in een partnerschap met de

Geldersee Roos.

- 1997 De oude stal op de Korenmaat wordt geheel gerestaureerd, waarmee een aanzet gegeven wordt tot het werkelijk inrichten van de tweede stadsboerderij.
- 1999 Het leslokaal in Sonsbeek moet wijken voor de "Steile Tuin". Het CNME krijgt het eerste paar jaar onderdak in de verbouwde Begijnenmolen, aan de rand van Sonsbeek.
Uitspraak wethouders: CNME moet een plek houden in park Sonsbeek.
- 2001 Officiële opening stadsboerderij De Korenmaat
- 2002 CNME locatie Sonsbeek wordt gehuisvest in Bezoekerscentrum Sonsbeek
- 2004 Start met het uitvoeren van Verlengde Schooldag-projecten (VSD), op verzoek van de beleidsafdeling van de dienst Maatschappelijke Ontwikkeling.
- 2006 Onderzoek naar de mogelijkheid meer zorg in te zetten op locaties van het CNME. Meer inzet van stagiaires en verbreding van de NME, met andere doelgroepen. Voorwaarde: het op hetzelfde peil houden van de educatie voor basisscholen.
- 2008 De naam CNME wordt ingeruild voor **Natuurcentrum Arnhem**
- 2010 Bouw van een nieuwe hooiberg bij stadsboerderij de Korenmaat met als doel ondersteunende horeca.
- 2011 Siza neemt de boerderij-zorggroep over van de Gelderse Roos.
- 2011 Siza gaat met een zorggroep de horecafunctie in de hooiberg Korenmaat bemannen.
- 2015 Overname horecafunctie van de hooiberg op de Korenmaat door een commerciële partij, waarmee Boerderijcafé de Hooijmaat een feit is.
- 2015 Stadsboerderij Presikhaaf is de eerste stroomneutrale stadsboerderij van Nederland.